

Stichting Pensioenfonds TNO

Life & Pension

16e jaargang – nummer 2 – juli 2016

Hoe staan we ervoor?

Het jaarverslag is in juni verschenen. De belangrijkste vraag is dan: hoe hebben we het als pensioenfonds afgelopen jaar gedaan? Ofwel: hoe staan we ervoor: nu én straks? In deze pensioenkrant wil ik daar graag bij stilstaan.

We nemen u daarom mee langs de highlights van het afgelopen jaar bij 'Dit was 2015'. Het is een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen en wat dat betekent voor uw pensioen. We zullen u daarbij niet overspoelen met cijfers en ingewikkelde verhalen. Maar het is wel goed om te weten dat we onze doelstellingen hebben gehaald.

Om een paar cijfers van 2015 kunnen we niet heen: het behaalde rendement en de beleidsdekkingsgraad. Deze cijfers worden uiteraard toegelicht. Ik geef daarbij antwoord op de vraag of we het als fonds goed hebben gedaan.

Wel kan ik alvast zeggen dat 2015 financieel een lastig jaar was, maar gezien de omstandigheden ben ik tevreden over de financiële resultaten. Als ik kijk naar hoe het nu gaat, dan is de rente nog steeds laag maar de rust op de beurzen lijkt –na een pittige start van 2016– inmiddels teruggekeerd.

Verder bestaan we dit jaar 75 jaar. Een bijzondere mijlpaal waar we dit najaar extra aandacht aan besteden. In deze pensioenkrant vertellen we er al kort iets over.

Ik wens u veel leesplezier.

*Kostijn van Gerven,
directeur*

Colofon

Life & Pension is een uitgave van Pensioenfonds TNO voor deelnemers en pensioengerechtigden.

Tekst: Pensioenfonds TNO i.s.m. Ernestien Honning en AZL N.V.

Vormgeving: AZL N.V.

Fotografie: Chantal Vluggen, Shutterstock

Illustraties: Margot Senden

Redactie

Heeft u vragen of suggesties met betrekking tot Life & Pension, stuur dan een e-mail naar info@sp.tno.nl. Bellen kan ook, naar 070 413 8602, of stuur een brief naar Pensioenfonds TNO, Redactie Life & Pension, Postbus 7018, 2280 KA Rijswijk

Druk: Quantes

Oplage: 3.800 exemplaren

Rechten

Niets van deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder toestemming van Pensioenfonds TNO. Aan de inhoud van deze Life & Pension kunnen geen rechten worden ontleend.

Personalia

Bestuur

Werkgeversleden

ir. Dick Schmidt (voorzitter)
dr. ir. Hans Boumans
mr. drs. Cis Marring RA
Rien Paulus

Deelnemersleden

drs. Hans Veltman (plaatsvervangend voorzitter)
dr. Frank Phillipson RTD (secretaris)
ir. Jan-Willem Vethaak
Nancy Westerlaken MSc

Pensioengerechtigdenleden

dr. Kees Ekkers
drs. Joop Ruijgrok MBA

Directie

drs. Kostijn van Gerven (directeur)
mr. Arie van Luijk (adjunct-directeur)

De nieuwe pensioenregels van 2015

We bestaan 75 jaar!

Het is tijd voor nieuwe stappen

In dit nummer...

Dit was 2015.....	4
Hoe goed of slecht gaat het.....	4
Kostijn van Gerven over 2015	5
Doorkijkje naar 2016.....	5
Indexatie.....	5
De nieuwe pensioenregels van 2015	6
Belangrijk oordeel.....	7
Nu én straks.....	7
We bestaan 75 jaar!	8
Geen verrassingen meer?	9
Binnenkort ontvangt u uw Uniform Pensioenoverzicht	10
Tussenstand tot en met mei 2016	11
Het is tijd voor nieuwe stappen	12
Is vakantie financieel niet mogelijk?.....	13
Zorg en welzijn	13
Overleden pensioengerechtigden	14
Uw mening telt!	15

Dit was 2015

Het jaarverslag is gepubliceerd. In deze editie van Life & Pension zetten we de highlights van het afgelopen jaar voor u op een rij.

Ontdek de belangrijkste ontwikkelingen van het pensioenfonds van het afgelopen jaar. Waarom waren pensioenfondsen zo veel in het nieuws, welke nieuwe regels speelden een rol voor het pensioenfonds en welke veranderingen hebben effect op uw pensioen?

In 2015 is door alle betrokkenen van het pensioenfonds extra veel werk verzet. Het was een intensief jaar door onder andere de invoering van nieuwe (wettelijke) regels. U leest er hier en op de volgende pagina's meer over.

Wil u meer weten?

U kunt het volledige jaarverslag van 2015 downloaden op onze site. Ga naar www.pensioenfondstno.nl en kijk bij 'Documenten'.

Hoe goed of slecht gaat het

In 2015 zijn de pensioenfondsen en het pensioenstelsel weer veel in het nieuws geweest. De toon van de berichten was vaak zorgelijk. Dat is jammer, want we lezen natuurlijk veel liever alleen maar positieve berichten over onze pensioenen. Toch is de zorgelijke toon begrijpelijk. Het pensioenstelsel is immers in ontwikkeling en er zijn veel veranderingen. Daarnaast hebben ook externe financiële ontwikkelingen impact op de financiële positie van pensioenfondsen.

Om te weten hoe goed het PensioenfondsTNO het doet, kunt u allereerst kijken naar twee cijfers: het behaalde rendement en de beleidsdekkingsgraad.

Als gekeken wordt naar 2015 is het niet eenvoudig om te concluderen of we het goed gedaan hebben.

Kostijn van Gerven, directeur van het pensioenfonds, geeft op de pagina hiernaast zijn visie op 2015.

Rendement: 2,6%

In 2015 hebben we met onze beleggingsstrategie een rendement gehaald van 2,6%. Het vermogen van het PensioenfondsTNO is dus weer wat toegenomen. Dat is belangrijk, want uiteindelijk vormt dat het hart van het fonds voor de huidige en toekomstige pensioenen.

Het behaalde rendement alleen zegt nog niet zo veel. Het is ook belangrijk om naar het totaalplaatje te kijken. Met name de ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad.

Beleidsdekkingsgraad: 111,7%

De dekkingsgraad laat zien hoe het pensioenfonds er financieel voor staat. Als er precies genoeg geld is om de pensioenen te betalen, is de dekkingsgraad 100%. De dekkingsgraad geeft de verhouding aan tussen de bezittingen en de verplichtingen. De verplichtingen zijn immers de (toekomstige) pensioenen. Het jaar 2015 hebben we afgesloten met een beleidsdekkingsgraad van 111,7%. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden. Gezien de situatie is dat acceptabel, maar onze ambitie is een hogere dekkingsgraad om schommelingen in het vermogen goed op te kunnen vangen.

‘2015 was een lastig jaar, maar gezien de omstandigheden ben ik tevreden over de resultaten.’

Samen werken we aan een stabiel en betrouwbaar pensioenfonds. Ook in 2015 hebben we ons daar met z’n allen enorm voor ingezet. Dat was niet makkelijk. We hebben onze doelstellingen gehaald, maar als ik kijk naar de impact van de marktontwikkelingen in 2015 dan was het een lastig jaar.

Omstandigheden

Door de lage rente was het nauwelijks mogelijk om rendement te halen op onze obligaties. Tegelijkertijd zorgt de lage rente ervoor dat de waarde van de toekomstige verplichtingen hoog is. Het gevolg is dat de dekkingsgraad onder druk komt te staan. Verder zorgden met name de ontwikkelingen in China in de tweede helft van het jaar voor onrust op de aandelenmarkten en dalende koersen.

Kortom, het Pensioenfonds TNO had te maken met een lage rente en onrust op de aandelenmarkten met dalende koersen. Dat is terug te zien in de cijfers. Toch hebben we een rendement weten te halen van 2,6% en een beleidsdekkingsgraad van 111,7% aan het eind van 2015.

Het resultaat

Het Pensioenfonds TNO doet het gelukkig nog goed. Ook in 2015 hebben we pensioenen kunnen indexeren al was het met een gering percentage. Dat neemt niet weg, dat we alert moeten blijven. We moeten zorgen dat we een stabiele positie blijven houden.

Doorkijkje naar 2016

In de eerste maanden van 2016 is de rente verder gezakt en zijn de beurskoersen opnieuw hard onderuit gegaan. In de kranten verschenen berichten van pensioenfondsden die in de problemen kwamen en mogelijk volgend jaar de pensioenen moeten korten.

Kracht om te herstellen

Het Pensioenfonds TNO heeft ook last gehad van die dalende rente en dalende beurskoersen. Dat is te zien aan de beleidsdekkingsgraad. Die zakte eind mei naar 108,7%. Voorlopig is de situatie nog zodanig dat het fonds voldoende kracht heeft om te herstellen en een korting is niet aan de orde.

De rust lijkt teruggekeerd

Eind mei is de rente nog steeds erg laag, maar de rust op de aan aandelenbeurzen lijkt enigszins teruggekeerd. Het is de vraag voor hoe lang. Kostijn van Gerven zegt hierover: 'Eén ding heb ik wel geleerd van de afgelopen twee jaren: als het economisch nieuws even tegen zit, reageren de beurzen heftig.'

Volg de ontwikkelingen

Op onze site www.pensioenfondstno.nl houden we u zo goed mogelijk op de hoogte van de actuele situatie. Kijk bij 'Nieuws' of meld u aan voor de nieuwsbrief.

Verder kunt u op pagina 11 de tussenstand tot en met mei 2016 lezen.

Indexatie

Tot 2016 hebben we –voor zover dat mogelijk was– uw pensioen elk jaar mee laten groeien met de stijging van de lonen van TNO. De verandering in de regelgeving was aanleiding om te kijken wat het best bij het Pensioenfonds TNO past: loonindexatie of prijsindexatie.

Dit is de keuze

Samen met de sociale partners heeft het bestuur eind 2015 besloten om over te stappen op prijsindexatie. Uw opgebouwde pensioen groeit dan mee met de algemene prijsstijging. De reden is dat prijsindexatie het best aansluit bij dat wat we willen bieden: een waardevast pensioen. Vanaf 2016 hanteren we dus prijsindexatie en niet meer loonindexatie.

Uiteraard kan indexeren alleen als dat financieel mogelijk is. Door de economische situatie en de lage rente lukt het niet altijd om de pensioenen mee te laten groeien. Zo hebben we in 2015 een geringe indexatie kunnen toepassen van 0,17%.

De nieuwe pensioenregels van 2015

De vijf belangrijkste veranderingen op een rij

Vanwege de verandering in de regelgeving voor pensioenfondsen hebben we in 2015 samen met onze sociale partners uitgebreid stil gestaan bij de uitgangspunten van het pensioenfonds. Wat voor pensioen willen we eigenlijk? We hebben de belangrijkste veranderingen die in 2015 zijn ingezet hieronder kort op een rij gezet.

1. Van loonindexatie naar prijsindexatie

Tot 2016 hebben we –voor zover dat mogelijk was– uw pensioen elk jaar mee laten groeien met de stijging van de lonen van TNO. In 2015 is uw pensioen nog geïndexeerd op basis van de loonstijging van TNO. De indexatie was toen 0,17%. Vanaf 2016 is dit veranderd in indexatie op basis van prijzen, zoals u ook elders in deze Life & Pension kunt lezen.

2. Berekening pensioenpremie

Een van de regels is dat de premie voor de nieuwe pensioensopbouw in elk geval kostendekkend moet zijn. In die nieuwe berekening speelt rente een belangrijke rol. Er wordt niet meer uitgegaan van een rente van 4%, maar de marktrente. Het pensioenfonds heeft voor de komende vijf jaar de pensioenpremie vastgesteld. Als de rente de komende vijf jaar verandert, heeft dat geen invloed op de hoogte van de premie. Vanaf 2016 gaat deze nieuwe pensioenpremie in.

3. De toets

Met ingang van 2015 voeren alle Nederlandse pensioenfondsen volgens de regels van De Nederlandsche Bank jaarlijks een belangrijke toets uit: de haalbaarheidstoets. Met deze toets wordt gekeken of de risico's van het beleggingsbeleid van het pensioenfonds acceptabel zijn. In feite gaat het om de vraag: wordt de indexatieambitie gehaald met acceptabele risico's? In juni 2015 hebben we deze toets gedaan en de uitkomst voor het Pensioenfonds TNO was goed. Daar zijn we blij mee. Het betekent dat we niet te hoge of onrealistische verwachtingen scheppen.

4. Herstelplan

Op 1 juli 2015 hebben we een herstelplan moeten indienen. Omdat er nieuwe wettelijke richtlijnen zijn met nieuwe rekenregels, is er namelijk een reservetekort. In het herstelplan wordt aangetoond dat we vanaf dat moment binnen de wettelijke termijn kunnen herstellen. Dit jaar wordt het

plan geactualiseerd op basis van de financiële positie van eind 2015.

5. Pensioen 1-2-3

Tot slot Pensioen 1-2-3. Misschien heeft u het al gemerkt op de vernieuwde site van het Pensioenfonds TNO. De informatie over pensioenregelingen is voortaan opgedeeld in drie lagen om uw pensioeninformatie overzichtelijker te maken. In laag 1 leest u in het kort wat de pensioenregeling inhoudt. In laag 2 vindt u verdere uitleg. Tot slot staan in laag 3 details.

Voor alle persoonlijke gegevens kunt u naar uw persoonlijke pensioenpagina 'Mijn pensioen'. U vindt de link naar 'Mijn pensioen' rechtsboven op de site www.pensioenfondstno.nl.

Regelgeving

2015 was vooral het jaar van het nFTK, het nieuwe Financiële Toetsingskader voor pensioenfondsen. Al voldeden we groten-deels aan de nieuwe regelgeving, het was veel werk om aan alle details van het nFTK te voldoen. Dit zat met name in het opstellen en aanpassen van vele (financiële) documenten.

'Nieuwe' gezichten

Hans Boumans, Nancy Westerlaken en Rien Paulus

We zijn blij dat we voor het bestuur van het pensioenfonds ook in 2015 weer een beroep hebben kunnen doen op het talent en de betrokkenheid van medewerkers uit onze eigen organisaties. Zo is het bestuur in 2015 versterkt met drie nieuwe leden. Irene van den Broek en Jos Louwe hebben namelijk plaatsgemaakt. Daarnaast was er een vacature door uitbreiding van het aantal werknemerszetels.

Nu én straks

Voor 2015 hebben we onze doelstelling gehaald. Dat is belangrijk. We voeren de pensioenregeling van de aangesloten werkgevers zo goed mogelijk en zonder winstoogmerk uit. Kwaliteit en kostenbewustzijn zijn hierbij leidend.

We kijken verder

Het doel van het Pensioenfonds TNO richt zich niet alleen op vandaag en morgen. We willen een dusdanig langetermijnrendement dat we een waardevast pensioen kunnen bieden met een acceptabel risico en tegen een acceptabele en stabiele premie. Dat doel hebben we gehaald.

Dat betekent:

- De premie is nu en in de toekomst betaalbaar en acceptabel. Vanwege nieuwe regelgeving is de pensioenpremie opnieuw bepaald voor een termijn van 5 jaar.
- Er is voldoende kapitaal voor de pensioenverplichtingen. Alle opgebouwde pensioenverplichtingen zijn afgedekt. Wel werken we aan een verhoging van de vereiste buffers, zodat die optimaal zijn.
- Binnen redelijke grenzen is het pensioen waardevast. Hierbij is 15 jaar vooruit gekeken.

Bij alles wat we doen zorgen we bovendien voor een evenwichtige belangenafweging voor alle betrokkenen: de deelnemers, de gewezen deelnemers, de pensioengerechtigden en de werkgevers.

Belangrijk oordeel

Het jaarverslag is meer dan een (financiële) terugblik op het afgelopen jaar. In het jaarverslag is ook een belangrijk oordeel te lezen over hoe we het doen als bestuur. Hierbij gaat het om het oordeel van het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie.

Verantwoordingsorgaan

Dit orgaan houdt toezicht op het beleid van het bestuur en kijkt of op evenwichtige wijze rekening is gehouden met de belangen van de werkgevers, de actieve en gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan over 2015 is positief en bevat bovendien een aantal waardevolle aandachtspunten.

Een paar noemen we. Zo is het specificeren van doelstellingen interessant om de beleidsresultaten beter te kunnen beoordelen. Verder zou het prettig zijn om de kosten van het pensioenfonds te kunnen vergelijken met vergelijkbare fondsen. Een ander belangrijk punt is extra aandacht voor beleggen in duurzame ontwikkelingen.

Het bestuur heeft de punten ter harte genomen. Zo zullen de inhoudelijke aspecten in de loop van 2016 een vervolg krijgen en worden teruggekoppeld aan het verantwoordingsorgaan. Aanbevelingen en adviezen die gaan over het jaarverslag zelf, zijn meteen al meegenomen. Tot slot is met duurzaamheid een start gemaakt.

Visitatiecommissie

Deze commissie beoordeelt het functioneren van het bestuur. Op basis van de visitatie van 2015 blijkt dat de bestuursstructuur van het fonds goed is opgezet en die werkwijze goed wordt gevolgd. Er is daarbij ook ruime aandacht voor de communicatie met de deelnemers en de toekomst van het fonds.

Punten van advies zijn er ook. Zo adviseert de visitatiecommissie het risicokader goed te blijven monitoren. Daarnaast is het advies om te heroverwegen of de functie van Compliance Officer niet in één functie verenigd moet worden. Tot slot is het advies om de verschillende elementen van het beleggingsproces meetbaar te maken.

Het bestuur heeft deze punten ter harte genomen. Zo blijft het bestuur het afgesproken risicokader goed monitoren. Wekelijks wordt bijvoorbeeld de dekkingsgraad aan het bestuur gerapporteerd. Verder is voor de compliance-functie aangegeven hoe het gedragstoezicht en de opvolging van wet- en regelgeving is geborgd. Tot slot is een systeem ingevoerd dat de toegevoegde waarde van de verschillende elementen van het beleggingsproces inzichtelijk maakt. In 2016 wordt dit verder uitgebouwd.

We bestaan 75 jaar!

Er zijn veel ontwikkelingen geweest van toen tot nu, maar één ding is niet veranderd...

75 jaar geleden zijn we opgericht om medewerkers financiële zekerheid te bieden voor als ze stoppen met werken of voor een weduwe- en wezenpensioen. Dat is ook waar wij ons nu en in de toekomst voor inzetten: geld voor de toekomst.

Uw eerste pensioendag

Het 75-jarige bestaan is een mooie mijlpaal om extra stil te staan bij wat het Pensioenfonds TNO wil betekenen voor anderen. Want dat geld impact heeft, weten we als geen ander. Daarom laten we in de volgende Life & Pension (oud) deelnemers en gepensioneerden aan het woord die dit jaar 25, 50 of 75 jaar worden of dit jaar met pensioen gaan. Ze vertellen over hun wensen, dromen of persoonlijke ervaring ten aanzien van die eerste pensioendag.

Wat is uw verhaal?

Wordt u dit jaar ook 25, 50, 75 of gaat u dit jaar met pensioen en wilt u uw wens, droom of persoonlijke ervaring delen over uw eerste pensioendag? Mail dan jubileum@sp.tno.nl, dan nemen wij contact met u op.

Elke keuze heeft impact

Verder organiseren we rondom het thema 'Geld voor de toekomst' een jubileumcongres voor onze stakeholders. Want hoe maak je het verschil als maatschappij, als organisatie en als mens? Met geld moet je kiezen en elke keuze heeft impact. Op 17 november delen twee sprekers hun visie. Dat is precies 75 jaar na de eerste bestuursvergadering.

Daarom een eigen fonds

Ondanks de veranderingen die het pensioenstelsel in 2015 en de afgelopen jaren heeft ondergaan en ook in de toekomst misschien nog zal ondergaan, lijkt het nog steeds goed om een eigen pensioenfonds te hebben. Waarom? We hebben gezamenlijk invloed op de regeling, de daarbij horende prijs, het hoge serviceniveau en acceptabele kosten. Natuurlijk houden we wel alle mogelijkheden open. Het bestuur houdt dat continu goed in de gaten.

Geen verrassingen meer?

Als u pensioen, een AOW-uitkering en bijvoorbeeld een lijfrente ontvangt, is het handig dat maar één van de uitkerende instanties de loonheffingskorting toepast. U voorkomt dan achteraf ‘verrassingen’ ofwel een belastingaanslag omdat u te veel korting heeft gekregen. Als elke uitkerende instantie rekening houdt met de loonheffingskorting, dan betaalt u waarschijnlijk te weinig belasting. Wilt u geen verrassingen meer?

Tip

Laat één uitkeringsinstantie rekening houden met de loonheffingskorting, bijvoorbeeld de Sociale Verzekeringsbank (AOW). U kunt vervolgens andere uitkerende instanties laten weten dat de loonheffingskorting niet toegepast hoeft te worden. U kunt hiervoor het formulier ‘Opgaaf gegevens voor de loonheffing’ van de Belastingdienst gebruiken. Dit formulier is te downloaden op de site van de Belastingdienst.

Soms toch bijbetalen

Soms gebeurt het dat u toch nog te weinig belasting heeft betaald, terwijl één uitkeringsinstantie de loonheffingskorting toepast. Dat komt omdat ons belastingstelsel een oplopend tarief heeft met vier belastingschijven. Die ene uitkeringsinstantie houdt alleen belasting in over het bedrag dat zij uitkeren. Zij doen dat volgens het tarief dat geldt voor dat inkomen. Als uw totale jaarinkomen zo hoog is dat u in een andere schijf komt, wordt een ander tarief gehanteerd. U moet dan belastingaangifte doen en belasting bijbetalen.

Rekenvoorbeeld

Stel u heeft meerdere uitkeringen. Bijvoorbeeld een AOW-uitkering van € 9.000 waarop de SVB geen belasting inhoudt, omdat de SVB de loonheffingskorting toepast. Daarnaast heeft u bijvoorbeeld nog een lijfrente-uitkering van € 12.555 waarop de uitkerende instantie € 2.398 inhoudt. Tot slot wordt op uw aanvullend pensioen van € 12.000 een bedrag van € 2.280 ingehouden.

Bij de berekening van uw aanslag inkomstenbelasting worden alle inkomens bij elkaar opgeteld. In totaal gaat het dus om € 33.555. Over het bedrag van € 33.555 moet u € 5.038 belasting betalen (€ 7.104 belasting minus € 2.066 heffingskorting). Op de uitkeringen is in totaal al € 4.678 ingehouden. U moet dus nog € 360 bijbetalen.

Binnenkort ontvangt u uw Uniform Pensioenoverzicht

Eén pensioen in twee delen?

Op uw Uniform Pensioenoverzicht (UPO) ziet u als het ware twee potjes met geld met elk een andere ingangsdatum van uw pensioen. Dat betekent *niet* dat u vanaf twee verschillende momenten pensioen ontvangt. Uiteindelijk gaat u op één datum met pensioen. Dat klinkt ingewikkeld. We leggen het uit.

Van 65 naar 67 jaar

Vanaf 1 januari 2015 is de pensioenleeftijd verhoogd van 65 naar 67 jaar. Tot die datum heeft u dus pensioen opgebouwd met als einddatum 65 jaar. Daarna bouwt u pensioen op met als einddatum 67 jaar. Op uw Uniform Pensioenoverzicht ziet u daarom een pensioen in twee delen.

Ingangsdatum van uw pensioen

Om te beginnen geldt als richtlijn voor uw pensioendatum uw AOW-leeftijd. Op de site van de SVB ziet u wat uw AOW-leeftijd is en wanneer uw AOW ingaat. De ingangsdatum van uw pensioen kan daarvan afwijken. U kunt die namelijk zelf kiezen. Zo flexibel is onze regeling. Het uitgangspunt is één pensioendatum.

Als u tegen die tijd uw keuze heeft doorgegeven, worden beide pensioenaanspraken herrekend naar het door u gekozen ingangsmoment. Onze pensioenplanner kan u daarbij helpen.

Zelf uw pensioendatum kiezen

Deze keuzes kunt u bijvoorbeeld maken:

- Pensioen vanaf uw 65e: het gedeelte van uw ouderdomspensioen dat u opbouwde vóór 1 januari 2015 laten ingaan op uw 65^e en het ouderdomspensioen dat u zou ontvangen op uw 67^e vervroegen naar uw 65^e.
- Pensioen vanaf uw 67^e: het pensioen dat u opbouwde vóór 1 januari 2015 uitstellen tot uw 67^e en dit samen met het gedeelte dat u opbouwde vanaf 1 januari 2015 vanaf uw 67^e laten ingaan. De wettelijke voorwaarde is dan wel dat er sprake moet zijn van een dienstverband tot de ingangsdatum van uw pensioen.
- Eigen pensioendatum: u kunt bijvoorbeeld kiezen voor een pensioendatum die gelijk is aan de ingangsdatum van uw AOW-pensioen. Uw pensioen gaat dan in op de eerste dag van de maand waarin uw AOW ingaat.

Geef uw wens in elk geval ten minste zes maanden voor de gekozen pensioendatum aan ons door.

Gebruik de pensioenplanner

In principe stopt het dienstverband op de ingangsdatum van uw AOW. Soms is het mogelijk om het dienstverband voort te zetten. U bouwt dan na de ingangsdatum van uw AOW nog pensioen op. U kunt zelfs na uw 67^e doorwerken en uw pensioen uitstellen. Dat kan tot maximaal 5 jaar na de ingangsdatum van uw AOW. U bouwt na uw 67^e geen pensioen meer op en betaalt dan uiteraard ook geen premie meer. Het UPO geeft geen inzicht in deze mogelijkheden; de pensioenplanner wel. Ga naar 'Mijn pensioen' op de site.

Houd er rekening mee dat het schuiven van uw pensioendatum gevolgen heeft voor de hoogte van uw pensioen. Ga naar de pensioenplanner bij 'Mijn pensioen' op www.pensioenfondstno.nl om dat te bekijken.

Bent u na 1 januari 2015 in dienst gekomen?

Dan staat op uw UPO alleen pensioenopbouw met de einddatum van 67 jaar.

Tussenstand tot en met mei 2016

In het 'Doorkijkje naar 2016' vertelt Kostijn van Gerven hoe de dalende beurskoersen in de eerste maanden van dit jaar effect hebben gehad.

Zoals hij aangeeft lijkt de rust teruggekeerd, maar we houden de marktontwikkelingen uiteraard nauwlettend in de gaten. Hier zetten we de cijfers van de eerste vijf maanden kort op een rij, waarna we twee verschillende aspecten extra belichten: de bezittingen voor risico van de deelnemer en de ontwikkeling van de dekkingsgraden.

Aan het eind van de eerste vijf maanden van 2016 zijn we uitgekomen op een beleggingsrendement van 4,8%. De marktwaarde van de pensioenverplichtingen is echter door de lagere rente in diezelfde periode gestegen met 8,5%. Het gevolg is dat de verhouding tussen onze bezittingen en verplichtingen lager is dan aan het eind van 2015 ofwel de dekkingsgraden zijn gedaald. Eind mei was de beleidsdekkingsgraad 108,7%. Om een gezonde buffer te hebben, houden we het liefst een beleidsdekkingsgraad aan van 119%. Meer cijfers vindt u in de kwartaalberichten bij 'Nieuws' op onze site.

De ontwikkeling van uw extra pensioenkapitaal

Naast uw gewone pensioenopbouw bij uw werkgever, kunt u via het Pensioenfonds TNO ook extra (netto) pensioen opbouwen. Dat gaat via een persoonlijke beleggingsrekening bij Nationale Nederlanden IP (NN IP) en is voor eigen risico. De beleggingsresultaten kunnen immers positief, maar ook negatief zijn. Vergeleken met eind 2015 is eind mei 2016 de waarde van het totale vermogen dat door NN IP wordt beheerd gedaald. Afhankelijk van de ontwikkelingen van de beleggingsmix waaraan die rekening is gekoppeld, kan de waarde weer stijgen. Bij 'Mijn pensioen' op onze site kunt u de ontwikkeling van uw extra pensioenkapitaal volgen.

Beleidsdekkingsgraad in beeld

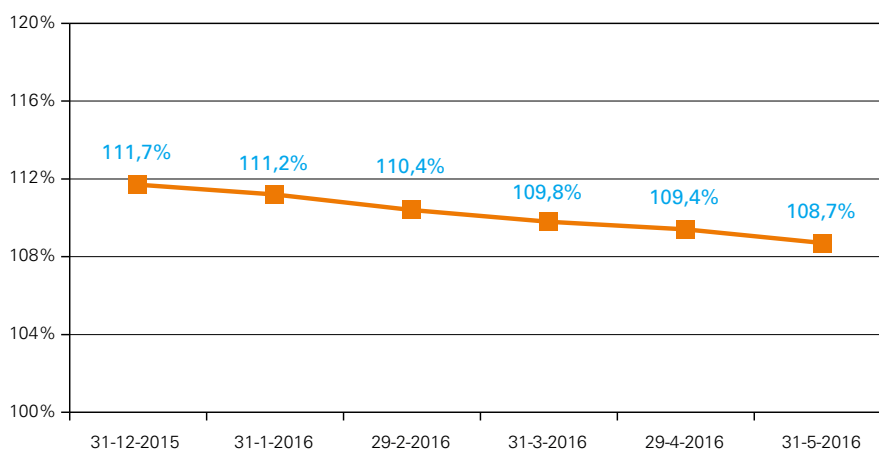
Vanaf 2015 zijn er nieuwe financiële regels vastgesteld door de Nederlandsche Bank. Eén daarvan is de nieuwe berekening van de verhouding tussen de bezittingen en de verplichtingen. Hiervoor is de beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd waarbij gekeken wordt naar het gemiddelde van 12 maanden. Dit in tegenstelling tot de actuele dekkingsgraad die gebaseerd is op 1 maand. In de grafiek staat de beleidsdekkingsgraad van de afgelopen maanden. De grafiek laat zien dat de beleidsdekkingsgraad een redelijk stabiel verloop heeft, omdat het berekend wordt over een langere periode. De beleidsdekkingsgraad is namelijk het gemiddelde van 12 maanden.

Marktontwikkelingen

Allereerst heeft het ECB in maart 2016 maatregelen genomen om een dreigende deflatie te voorkomen. Zo zijn de rentetarieven verder verlaagd. Banken worden daarbij aangespoord om geld uit te lenen. Verder is het maandbedrag van het opkoopprogramma van obligaties verhoogd en uitgebreid met bedrijfsobligaties. Een ander opmerkelijk aspect is dat de prijs van een vat ruwe olie in zo'n drie maanden tijd verdubbeld is. Verder hebben de Britten in het referendum over het EU-lidmaatschap op 23 juni gekozen voor een vertrek uit de Europese Unie. Het is afwachten wat op termijn de impact is op de financiële markten.

Op onze site houden we u zo goed mogelijk op de hoogte van de actuele situatie. Kijk bij 'Nieuws' of meld u aan voor de nieuwsbrief.

Beleidsdekkingsgraad Stichting Pensioenfonds TNO

Het is tijd voor nieuwe stappen

Op 12 december 2015 eindigde de klimaatconferentie van de Verenigde Naties (VN) in Parijs met het bereiken van een akkoord. In dit akkoord zijn afspraken vastgelegd om de opwarming van de aarde beperkt te houden, evenals de CO₂-uitstoot. De media hadden op dat moment ook veel aandacht voor de vraag hoe pensioenfondsen kunnen bijdragen aan het bereiken van deze doelen. Voor ons was dat een van de aanleidingen om het beleid rond Maatschappelijk Verantwoord Beleggen weer eens tegen het licht te houden.

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Al vanaf 2007 heeft het Pensioenfonds TNO een beleid voor Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. Dit beleid is met name gericht op het uitsluiten van bedrijven die zich niet aan de maatschappelijk normen en waarden houden. We hebben ons daarbij geconformeerd aan de regels van de United Nations Global Compact (UNGC). Dat betekent dat we niet beleggen in bedrijven die de mensenrechten schenden, slechte arbeidsomstandigheden hantieren, milieudelicten plegen, kinderarbeid toepassen of corrupt zijn. Ook willen we als fonds niet beleggen in staatsobligaties van landen waartegen door de VN of door de Europese Commissie sancties zijn afgekondigd. Om dat te bereiken screent een externe partij onze beleggingsportefeuille periodiek. De uitkomst van deze screening wordt in de Ethische Commissie van het pensioenfonds besproken en kan in sommige situaties leiden tot het uitsluiten van bedrijven en landen.

Kun je 'slechte' bedrijven en landen altijd uitsluiten?

Het uitsluiten van bedrijven kan alleen als er sprake is van een directe investering in deze bedrijven. Bij beleggingen in aandelen wordt vaak deelgenomen in een aandelenindex. Uitsluiting van één of meerdere bedrijven die in de index zitten, is dan lastig. Om uitsluiting bij een aandelenindex toch toe te kunnen passen, is samen met Vanguard, een grote aanbieder van indexbeleggingen, een speciaal indexfonds ontwikkeld. Bedrijven die zich niet aan de normen en waarden houden, worden van dit speciale indexfonds uitgesloten. Als het gaat om landen, is uitsluiten eenvoudig als het gaat om een directe investering in een staatsobligatie. Zodra een staatsobligatie onderdeel is van een beleggingsfonds, zijn de mogelijkheden beperkt.

Dit doen wij

De ontwikkeling rond de klimaatconferentie in Parijs roept steeds meer de vraag op of het tijd is voor

nieuwe stappen op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. Eind januari hebben we in dit kader een workshop georganiseerd voor onze stakeholders. We hebben vertegenwoordigers van de werkgevers, de ondernemingsraad van TNO, het verantwoordingsorgaan van het pensioenfonds en vertegenwoordigers van de pensioencommissie van eTNOS uitgenodigd om te inventariseren welke stappen van ons worden verwacht.

Op dit moment worden de resultaten van de workshop besproken in de Ethische Commissie van het fonds. Er wordt gekeken of naast het beleid van uitsluiting ook een investeringsbeleid mogelijk is gericht op bedrijven of sectoren die maatschappelijk verantwoord presteren. Voor het eind van het jaar kunnen we u waarschijnlijk meer vertellen over de te nemen vervolgstappen.

*Hans Groenewegen
Kostijn van Gerven*

Is vakantie financieel niet mogelijk?

Het Sociaal Personeelsfonds (SPF) kan u eventueel financieel ondersteunen zodat u dit jaar wel op vakantie kunt. Een bijdrage voor uw vakantie is makkelijk aan te vragen en de eventuele toekenning is snel geregeld. De toekenning wordt aan u uitbetaald op basis van de factuur van uw reisorganisatie.

Zo helpen we elkaar

Al bijna 65 jaar zetten we ons in voor financiële hulp aan TNO'ers en oud-medewerkers, die lid zijn van het SPF. Dit varieert van hulp van een budgetcoach, een renteloze lening, een schenking of het mogelijk maken van

een vakantie. Bent u nog geen lid? U kunt lid worden voor slechts € 0,50 per maand.

Dus bent u geïnteresseerd in vakantieondersteuning of een van onze andere diensten, neem dan contact op met onze secretaris: Constant Gevers Deynoot. U kunt hem bellen op 06 - 3179 2880 of stuur een e-mail naar constant.geversdeynoot@tno.nl. Of schrijf naar: TNO Sociaal Personeelsfonds, Postbus 96800, 2509 JE 's-Gravenhage.

Wij wensen u een fijne zomer!

Tip: kent u een (oud-)collega van wie u vermoedt dat financiële hulp welkom is? Vertel hem of haar dat het SPF een oplossing kan bieden.

Zorg en welzijn

De zorgsector staat weer volop in de schijnwerpers. Er is veel te melden, zo blijkt uit de media. De werkgroep 'Zorg en Welzijn' van eTNOs, de vereniging van ex-TNO'ers, zet zich in om een goeie collectieve zorgverzekering te bieden. Juist ook voor ouderen. Hoe werkt dat en wat doet de werkgroep nog meer?

Leemtes vullen

Allereerst doet eTNOs graag mee met de verzekeringen die TNO met zorgverzekeraar Zilveren Kruis afsluit. Dat komt de collectiviteit ten goede. Daarnaast kijken we hoe we het aanbod van de zorgverzekeraar wat meer af kunnen stemmen op de situatie bij het ouder worden. Zo heeft de werkgroep Zorg en Welzijn bijvoorbeeld regelmatig overleg met andere organisaties van oud-medewerkers. Daarbij wordt het zorgaanbod in kaart gebracht en gekeken wat we kunnen doen om leemtes te vullen.

Ook neemt de werkgroep deel in een overleg van Zilveren Kruis om het verzekeringspakket voor ouderen meer toe te spitsen op onze vragen.

Nieuwe woonvormen en elkaar helpen

Er wordt ook vooruit gekeken naar nieuwe mogelijkheden om langer thuis te wonen en welke eventuele hulp daarvoor nodig is. In ons blad eTNOs Berichten van juni 2016 staat een interessant stukje van de werkgroep over nieuwe woonvormen.

eTNOs

Vereniging van ex-TNO'ers
eTNOs bevordert de onderlinge contacten tussen de gepensioneerd van TNO*) en behartigt hun belangen bij het Pensioenfonds TNO, bij TNO en daarbuiten.

www.etnos.nl

eTNOs betekent
meer

*) en aangesloten werkgevers

Tot slot is TNO op zoek naar een andere kijk op de zorg. Participatie speelt daarbij een grote rol. Ook wij stellen participatie graag centraal en helpen elkaar waar mogelijk. Daarnaast blijven wij oog houden voor actuele situaties van onze leden. Kijk voor meer informatie op www.etnos.nl.

Kai Waterreus, voorzitter eTNOs

Overleden pensioengerechtigden

Naam	Woonplaats	Leeftijd	Naam	Woonplaats	Leeftijd
Januari 2016			J.H. Ruijter	Assen	95
R. Zonneveld	Heerlen	82	W. de Torbal	Leusden	84
Mw. J.F. Rensenbrink-Pas	Rijswijk	89	F.A. Rimann	Harderwijk	84
Mw. A.E. Swierstra-Dijkstra	Tijnaarlo	88	April 2016		
Mw. E.R. Boekel-Schoen	Haren	89	H.J. Dirksen	's-Gravenhage	97
Mw. E. Vlaardingerbroek-Jaarsma	Naaldwijk	93	P.C. de Mos	's-Gravenhage	93
H. Hoolboom	Oegstgeest	86	Mw. W. de Wolff-Kuiper	's-Gravenhage	91
W. Westdijk	Vlaardingen	84	M. Schilt	Harlingen	80
F.E. Mathysen Gerst	Almere	85	Mw. J.R.H. Wolberts	Apeldoorn	57
Mw. W.E. van Hoek-Wijbenga	Edmonds, Washington, Verenigde Staten	100	E.J. Wuestenenk	Hengelo	82
F.M. Benschop	Voorburg	77	E. de Gruijter	Delft	85
Mw. G.C. de Bie	Hazerswoude Rijndijk	85	Mw. F.M. Waiboer-Raat	Zeewolde	88
Mw. J.L.H. Moens-van Woerkom	Baarn	85	C.J. Kooter	Nieuwegein	88
Mw. W.C.S. Eijkman	Utrecht	75	Mw. A.W.T.M.I. van Stratum-Bijnen	Oosterhout	82
Mw. M. Makadoero	Wateringen	70	Mw. A.M.M. van Meer-Monchen	Vleuten	95
A. Stam	Zaltbommel	77	Mw. H.M. Klok	's-Gravenhage	85
W. Westerveld	Zwolle	67	Mw. E.J. Kole-Hofstede	Hengelo	95
A. Schenk	Zoetermeer	82	Mw. J.C. Wiggerman-Veldkamp	Wageningen	93
J. Drok	Oegstgeest	83	Mw. H. van Nieuwenhuijsen-Vlastuin	Bennekom	91
Mw. C.W.S. Bakker-Posthumus	Voorschoten	75	Mw. A.R.E. van Bakkum-Kijlstra	Rotterdam	89
Mw. A. van Caem-Torringa	Wageningen	89	N. van der Burgh	Wageningen	93
C. Groenewoud	Gouda	89	M. Nieuwhof	Nijverdal	88
E.J. Pattinasaranij	Berkel en Rodenrijs	87	R. Belz	Hilversum	86
Februari 2016			Mei 2016		
Mw. A.A.A.M. Verweij-Verkuijl	Schijndel	95	L.J. Hoogendoorn	Rijswijk	75
Mw. C. Sennema-Toet	Hardenberg	88	Mw. J.G.J.J. Hess	's-Gravenhage	89
J. van Tiel	Den Hoorn	90	Mw. P. Mooij-van Eldik	's-Gravenhage	92
J.A. Lamers	Delft	72	Mw. M.G. Hoffmann-van Heijningen	Pijnacker	90
J.C. Moree	Berkel en Rodenrijs	82	J.A. van Rijswijk	Zoetermeer	88
A. van der Velden	Nootdorp	81	J.E. Herkert	Mook	87
P.J. van Vlimmeren	Waalwijk	94	Mw. F.E. Schotborgh-Salomons	Apeldoorn	79
P.J.M. Beckers	Apeldoorn	82	A.L. Mookhoek	Odijk	79
P.N. Leering	Krimpen Ad IJssel	86	W. van der Zee	Lelystad	83
J.G. Verhoef	Nashua, New Hampshire, Verenigde Staten	92	J. Coenradie	Wapenveld	85
Mw. A.A. Jonker-Niehoff	Noordwijkerhout	93	P.A. de Ruijter	Delft	66
Mw. R.Z. Hoogendoorn-Velema	Rotterdam	91	M. Meijer	Bilthoven	86
H.M. de Burlet	Haarlem	62	C.W. Dekker	De Meern	91
E.F.W. Bleeker	Oosterhout	59	J. Witteveen	Voorschoten	82
A.G. Beyersbergen van Henegouw	's-Gravenhage	79	Mw. L.M.H. Nieuwenhuijsen	IJsselstein	90
J.A.G. van Bezooijen	Rijswijk	68	Mw. H.A.M. Mossel-Hens	Utrecht	91
Mw. A.P.M. Verzijden	Zeist	93	Mw. C.M. de Visser-Haak	Delfgauw	92
Maart 2016			Mw. G.M. Schuitemaker- Grondys	Bilthoven	87
A.A. Steiner	Putten	95	Mw. M.J. de Jong-van Royen	Delft	82
Mw. W. van Eenennaam-Vlasblom	Nijmegen	88	F. de Mon	Alphen aan den Rijn	68
Mw. M.L. Stomph-Buschhausen	Pijnacker	93	Mw. P. Scheltus-Garett	's-Gravenhage	81
Mw. J.W. Kalmeijer	Bleiswijk	86	W.C.L. Zegveld	's-Gravenhage	86
A. Geense	Moerkapelle	94			
Mw. G.M. Rijnja-Tak	Voorschoten	81			
Mw. M.J. Ritter-Verbooi	Delft	88			
P.L. Kaan	Eindhoven	95			
A.J.G. Pleumeekers	's-Gravenhage	84			
Mw. A.J. Klok-Dijk	Rotterdam	94			
Mw. J.H. van der Linden-de Jong	Oss	84			
H. van der Molen Kuipers	Leiden	84			
B. Korthorst	Warnsveld	81			
Mw. L. Bruls	Heerenveen	89			
H. van Dam	Amerongen	89			
Mw. M. Ras-Hakvoort	Urk	78			
Mw. A. Schutten-Groen	Delden	76			
Mw. S.D. Steenhoek-Worrell	Pijnacker	84			
C.T. van der Togt	Voorburg	78			
Mw. J.W. Schalker-de Joode	Delft	92			

Uw mening telt!

Wij willen Life & Pension graag zo veel mogelijk laten aansluiten bij uw wensen. Daarom stellen we het op prijs als u onderstaande vragen beantwoordt. U kunt de vragenlijst opsturen naar Stichting Pensioenfonds TNO, Antwoordnummer 10147, 2280 VB RIJSWIJK of gebruik de bijgevoegde envelop (postzegel niet nodig).

Algemeen

Vorm

- ☐ Ik wil Life & Pension op papier blijven ontvangen
- ☐ Ik ontvang Life & Pension liever digitaal
- ☐ Ik hoef Life & Pension helemaal niet te ontvangen

Bewaren

- ☐ Ik bewaar Life & Pension
- ☐ Ik bewaar alleen bepaalde artikelen
- ☐ Ik bewaar Life & Pension helemaal niet

Lezen

- ☐ Ik lees Life & Pension altijd helemaal
- ☐ Ik lees alleen bepaalde artikelen
- ☐ Ik bekijk alleen de koppen
- ☐ Ik lees Life & Pension helemaal niet

Waardering

Wat vindt u van Life & Pension?

	Zeer goed	Goed	Voldoende	Slecht	Zeer slecht
Begrijpelijkheid	☐	☐	☐	☐	☐
Hoeveelheid informatie	☐	☐	☐	☐	☐
Belang informatie	☐	☐	☐	☐	☐
Vormgeving	☐	☐	☐	☐	☐

Over welke onderwerpen zou u graag meer informatie ontvangen via Life & Pension?

Pensioen & privéleven

- ☐ Trouwen
- ☐ Scheiden
- ☐ Kinderen
- ☐ Meer vrije tijd
- ☐ Verhuizen
- ☐ Overlijden

Pensioen & werk

- ☐ Nieuw in dienst
- ☐ Minder werken
- ☐ Stoppen met werken
- ☐ Andere baan
- ☐ Bijna met pensioen
- ☐ Met pensioen

Fondsgerelateerde informatie

- ☐ Beleggingsbeleid
- ☐ Risicomanagement
- ☐ Medezeggenschap

Wat vindt u het leukst aan Life & Pension?

Wat vindt u het minst leuk aan Life & Pension?

Heeft u nog tips of suggesties?

Over u

Ik ben

- ☐ werkzaam bij TNO of een van de aangesloten organisaties
- ☐ gepensioneerd

Uw leeftijd

☐ 20 tot en met 34 jaar	☐ 45 tot en met 54 jaar	☐ 65 tot en met 74 jaar
☐ 35 tot en met 44 jaar	☐ 55 tot en met 64 jaar	☐ 75 jaar of ouder

Uw geslacht

☐ Man	☐ Vrouw